

Enhet 3 – Med elever på gården

I denne modulen ser vi på hvordan økter på en gård kan legges til rette for forskjellige aldersgrupper, hvordan øktene kan struktureres og organiseres og på eksempler av konkrete opplegg på gården. Eksempler på tekster som bønder har utarbeidet som bakgrunnsmateriale for videre arbeid på skolen blir også vist frem. (Tilslutt presenteres erfaring fra landbrukspraksis for elever på ungdomstrinnet.)

Hva er målet i denne modulen?

- Del 1. Å reflektere over alderen og alderstilpasset temaer og oppgaver
- Del 2. Å se på planlegging og organisering av økter på gården som et samarbeid mellom skole og gård
- Del 3. Eksempler på konkrete opplegg og prosjekter på gårder

Etter denne modulen, har jeg fått ideer og redskaper til...

1. Å rette økter på gården i forhold til alderstilpassete temaer og oppgaver
2. Å planlegge i samarbeid mellom skolen og gården og organisere økter på gården
3. Å se muligheter og ideer om hvordan gård-skole samarbeid kan gi læringsfordeler for elever i alle alder.

Del 1 – Elevenes alder og alderstilpassete økter

Innledning

«Full klaff» sier vi når vi opplever at vi var på riktig sted til det riktige tidspunkt. Lærerne merker også når de treffer elevene «hjemme», med det riktige grep på det riktige tidspunkt. De kan se at elevene finner noe som de lengter etter, noe de kan forbinde seg med og kanskje beholde som en skatt for livet. Å få slik læring også til å stemme overens med fagplanene er en kunst, men ikke umulig.

Lærerne ha oversikt over hva fagplaner forutsetter at elevene skal lære, mens bonden har oversikt over gården, årstidene og oppgaver som venter. Kunsten blir å finne et innhold i gårdsøktene som tiltaler elevene og gir skolen et bedre utgangspunkt for læring. Da er det viktig å reflektere over elevenes utvikling og hva de kan oppfatte og er i stand til å utføre. Vi begynner med de minst.

Barnehagebarn og elevene på småtrinnene

På våre kurs har vi anledning til å huske tilbake til hvordan verden så ut da man var liten. Hva var man opptatt av, hvor likte man å leke, hvordan så verden ut for en 4,5, 6-åring? Vi har samlet erfaringer og mange stikkord til trekk som går igjen:

- **I ett med verden:** allting har følelser og språk, verden er besjelet, og ikke bare dyr snakker, men også planter og sten. Skiller mellom verden og seg selv er ennå ikke klart.
  - **Sanseopplevelsene** har stor betydning. Å stryke en kanin eller holde en kylling kan være nok til å fylle en økt.
  - Lek er arbeid og arbeid er lek. Lek er ofte en **herming** av det de har opplevd. Etter økten på gården kan de leke «bonde» eller kanin, kalv, hest i ukevis.
  - De skaper sin egen **fantasiverden** hvor alt er mulig. Kvister blir til gulerøtter i selvbyggete butikker hvor de betaler i kongler.
  - De **undrer seg** over det de møter og kan ha uendelig med spørsmål. Deres undring overfor naturen kan være alt oppslukende og tidløs. Hvor lenge kan man følge en maur på stien eller ser på en ku som beiter?
  - De små har glede av å gjøre ting om igjen og om igjen, høre de samme historiene, gjør de samme oppgavene.
- Gjentakelse** av bevegelser gir motorisk mestring.
- De er **åpne og positive** til det meste og lett å begeistre.

Det er noen av momentene som blir nevnt. Med utgangspunkt i barn i denne alderen er det ikke vanskelig å finne på hva økter på en gård kan gi barna. Gården tilbyr et møte med naturen i en ramme hvor mennesket spiller en avgjørende rolle

som forvalter. Barn som opplever bondens omsorgsfulle berøring av dyrene får en bekreftelse på at verden er god. Bonderollen gir uendelige muligheter for lek, fantasi og etterligning. Barna møter naturens rytmer – dyrenes rytmer, årstidsrytmer og døgnrytmer på gården. Sansene får mangfoldig pleie og de motoriske ferdighetene blir øvet i møte med redskaper, terrenget og oppgavene. Mange gårder i Norge som har barnehagegrupper og småtrinnsklasser, har lagt til rette med et lekeareal slik at barna kan pendle mellom arbeid og lek slik det er naturlig for dem.

Mellomtrinnet

Det har skjedd store endringer når barna er blitt 10-12 år gammel. Hva er det som har skjedd med kroppen, med deres oppfatning av seg selv og deres forhold til voksne?

- I forhold til elever på småtrinnet, får barna på mellomtrinnet en **kroppsbeherskelse** som viser seg spesielt i ballspill og gymnastikk. Grov- og finmotorikk har kommet på plass og barna gir en grasiøst og koordinert inntrykk.
- Elever på mellomtrinnet tar et skritt tilbake, **betrakter og overveier** om de vil eller hva de vil. De kaster seg ikke ut i alt som de voksne foreslår. De vil vite hvorfor eller finne ut selv.
- Verden har skrumpet inn og blitt «**realistisk**» sammenlignet med den tidligere grenseløse fantasien. Noen lengter tilbake, mens andre streker seg mot ungdomstiden.
- De **ser seg selv** i forhold til andre og legger merke til hvordan de skiller seg ut fra andre. Du søker en identitet som individer som ikke er gitt ut fra familieforhold. I en klasse ser lærerne differensiering hvor det kommer både begavelser og hindringer tilsynet.
- **Venner** er umåtelig viktig, de beveger seg ofte i flokk og knytter tette bånd.
- De er **vitebegjærlige**, nysgjerrige og nesten umettelig når tenner på noe eller finne en hobby – betegnet som de gyllne læringsalderen av mange lærere.
- **Samlere, forskere og oppdagere** på ferd.
- I stedet for herming, finnes **forbilder** som de strever etter å nå opp til.
- **Rettferdighet** er en viktige prinsipp som de passer på.

Økologiske gårder har et mangfold av forskjellig dyr og avlinger som utgjør en arena hvor mellomtrinns elever kan finne oppgaver som styrker deres interesse, opplevelse av mestring og behov for identitet. Oppgavene krever også motorisk ferdighet og utholdenhet. Elevenes tørst for å forstå ting i sammenheng møtes av hele prosesser, f.eks. fra skog til bygging av lavå eller hønsehus, eller fra korn til brød. Mennesker de møter på gården kan bli forbilder, spesielt for gutter som trives dårlig ved pulten i klasserommet. Som en bonde sa etter å sagt ja til en liten gruppe urolige gutter, «Nå har jeg fått avløser for flere år fremover».

Ungdomstrinnet

For de fleste voksne, er det ikke vanskelig å huske tilbake til ungdomstiden, enn om det kan være krevende for mange. Hva er det som kjennetegner puberteten og hva trenger ungdommene i en utfordrende fase av livet? På kurssamlinger har det kommen mange aspekter av ungdomstiden som vi forsøker å oppsummere i følgende punkter:

- **Kroppen befinner seg i store endringsprosesser.** Lemmene vokser, ukjente krefter må beherskes, nye kroppslukter og drifter gjør seg gjeldene. For guttene blir stemmeskiftet enda et endring som kan gjøre livet krevende.
- **Følelseslivet kan ofte beskrives som en berg-og-dal bane.** Lærerne forteller at jakker og hetter blir umulig å fjerne i klasserommet. Sårbarheten gjemmes.
- Klær signalisere **tilhørighet** og søken etter **identitet**.
- Eksperimentering med **livstil** (f.eks. vegetar eller vegan) og rusmidler er ikke uvanlig - grensespengende handlinger.
- **Kritiske** til mye de opplever i samfunnet. Våken for urettferdighet. Passer på at de voksne lever som de preker.
- **Skarpe.** Evne til å forstå store sammenhenger.
- **Kjemper** for saker de tror på. **Vilje til endring.**
- Spørsmål de sitter inn med: **Finnes plass til meg i verden?**

Med ungdommenes interesse i og intellektuell modenhet for å gjennomskue verden, er økologisk matproduksjon et tema som engasjerer. Når vi i tillegg kan koble fordypningen i miljø- og klimautfordringene med naturopplevelser og arbeid på en gård, har vi muligheter til å skape en motvekt til motløshet skapt av de mange katastrofemeldingene som ungdommene er utsatt for i dag. På en mangfoldig økologisk gård finnes også mange muligheter for å oppdage

yrkesveier og prøve ut mekking, snekring, matlaging, skogsarbeid, dyrestell, osv. Opplevelse av at det er konkret bruk for en og at det er basert på positiv samarbeid med naturen kan være forløsende for mange ungdommer. Både Montessoriskoler og Steinerskoler har innarbeidet erfaring med landbruk som en viktig del av opplegget på ungdomstrinnet. De pedagogiske fordeler av konkrete erfaring på en gård har blitt utnyttet med flere generasjoner av elever på disse skolene.

Mer om alderstrinnsdifferensiering og hva arbeidet på gården kan tilby finnes i «Gården som pedagogisk ressurs» kap. 10:

www.livinglearning.org/gardskolearbeid.htm

Del 2 - Organisering av økter på gården

Det er mulig å overleve en time i klasserommet uten særlig forberedelse og planlegging. Det anbefales ikke å prøve det samme på gården. Her skal vi se på noen av momentene som inngår i organisering av vellykkede opplegg på en gård.

Sam-planing mellom gård og skole

Vellykkete økter for barn og ungdommer på en gård er avhengig av samarbeid mellom gård og skole, dvs. bonden og læreren. Gårdbrukerne har oversikt over de praktiske mulighetene på gården, mens lærerne kjenner elevene og har oversikt over læreplanen og læringsmål. Både planlegging og evaluering trenger tid avsatt til samarbeid. Derfor er første skrittet: **Sett opp et møteplan med tilstrekkelig tid!**

Mer i *Gården som pedagogiske ressurs, kap. 7, Hvordan komme i gang, på:*

www.livinglearning.org/gardskolearbeid.htm

Omvendte læreplanarbeid

I lærerutdanning for naturbruk og på kursene for lærere og gardbrukerne, gjøre vi noen av de praktiske oppgavene som elevene gjør på gården, f.eks. matlaging og dyrestell, kinning av smør, felling av trær eller koking av såpe. Etterpå gjøres en skritt-for-skritt analyse av nøkkelegenskap og kunnskap som trengs for å utføre oppgaven. Tilslutt åpnes fagplaner (også den generelle læreplan og læreplakaten). Det er alltid en overraskelse å oppdage at mange læreplanmål i forskjellige fag kan dekkes med utgangspunkt i de praktiske oppgavene. Fordelen ved å gå fra den konkrete oppgaven til læreplan, er at oppgavene blir ikke konstruert, men er sanne i forhold til det som trengs på gården.

Den didaktiske relasjonsmodell

Dette er navn på en metode som kan være en hjelp til å lage konkrete planer for økter på gården. De seks kategoriene i modellen danner en ramme for planlegging:

- læringsmål for økten,
- elevenes forutsetninger,
- rammefaktorer,
- innhold,
- læringsprosessen,
- vurdering

Har man øvd seg med bruk av disse seks faktorene, blir planlegging lettere og med oversiktlig.

Mer i : *Undervisningsplanlegging for yrkeslærere*, Hilde Hiim og Else Hippe, Gyldendal, 2013

ISBN/EAN: 9788205456631

Å forberede både elevene og foreldrene

Om bonden blir bedt å komme til skolen eller om læreren forteller, er det viktig at både elevene og foreldrene får et bilde av det elevene går til. God og direkte informasjon til foreldrene – helst et foreldremøte på gården før elevene kommer dit – forebygger mange misforståelser. For de fleste foreldre er gården både fremmed og eksotisk. De har hørt om ulykker med barn på gårder og noen foreldre trenger å ta gården i øyesyn selv.

Arbeidsklær er viktig å drøfte med foreldrene. Når elevene skal ha flere økter på gården, har enten skolen eller gårdene kjøpt et sett med kjeledress (f.eks. fra Felleskjøp) og samlet gummistøvler på loppemarkeder. Hverdagsklær og uegnede skotøy kan skape unødvendig distanse til arbeidsoppgavene. Det er verd å tenke igjennom på forhånd.

Inndeling i arbeidsgrupper

Ut i fra arbeidsoppgave og elevenes alder må bonden finne ut hvor store arbeidsgruppen kan være. Det er en fordel hvis læreren som kjenner elevene har allerede delt dem opp i tilsvarende store grupper før de kommer til gården. Læreren har en ide om hvem må alltid ha en voksen i nærheten og hvem som kan arbeide mer selvstendig. For de minste, bør det ikke være mer enn 5-10 elever per voksen. På mellomtrinnet kan en voksen gå imellom to-tre mindre grupper. Ungdomstrinnet bør ikke være mer enn 2-3 i en gruppe.

Redskaper

God redskaper i riktige størrelse og antall er en forutsetning for en givende arbeidsøkt. I prinsippet bør alle elever ha et redskap. Hvis elever må dele på redskapene, blir det lett uro og misnøye. Det er viktig med forsvarlig og oversiktlig organisering av redskapslageret. I tillegg bør redskapene være i stand og sett over før hver økt. Tunge og sløve redskaper bidrar ikke til arbeidsglede. I dag finnes det tilgang til redskaper med 15-25 års garanti som ikke er mye dyrere enn de som lett ødelegges.

Lokaler og fasiliteter på gården

Det er mange gårder som er så heldig at de har ledige bygninger som kan brukes til å ta imot grupper fra barnehager og skoler. Hvis gruppene skal spise innendørs under deres økt på gården, så er det viktig å tenke på mulighetene til å vaske hendene. Toaletter er også en utfordringen, spesielt med større grupper, men utedoer er også brukt. Før gården går i gang med investeringer, er det viktig å tenke igjennom flerbruksmuligheter med rådgiverne i kommunen/fylkesmannen eller Innovasjon Norge. Ofte kan slike prosjekter gi gården flere bein å stå på.

Se: Kap. 15, Elevlokalet –

<http://www.livinglearning.org/PDF%20documents/Veidledningshefte/GardenSomPedagogiskResurs15.pdf>

Å begynne og å avslutte en økt på gården

Uansett alderen og størrelse på gruppen av barn og ungdommer som kommer på gården, er det viktig å gjennomtenke hvordan man skal ta imot dem. Ute i brukbar vær kan man stå på gårdstunet i en ring og hilse velkommen. Hvis været er for dårlig, det er godt å ha et sted under tak – låven, bryggerhuset eller andre lokaler som egner seg for å snakke med alle sammen.

Første økt på gården

For en gruppe som kommer til gården for første gang er det viktig å få en orientering. Hva finnes på gården, hva er de forskjellige bygninger og hva brukes de til, hvor gammel er gården og hvor lenge den har vært i familien og hvem kommer de til å møte på gården. Kanskje brukes en økt eller to på å kartlegge åker og eng, dyr og driftsbygninger. Pauser, felles bespisning, og generelle regler må også presenteres. De viktigste reglene for elevene fra mellomtrinnet og oppover bør også henge på et synlig sted slik at det er aldri tvil om hva som er tillatt. Å røyke i skjul på høylåven er ikke utenkelig for en ungdom som mangler erfaring med et gårds miljø.

Gjengangere

For de som kommer tilbake, er det fint å ta opp trådene fra sist og knytte an til hva som skal gjøres denne gangen. Etter at elevene har tatt frem det de husker, kan bonde oppdatere dem om hva som er skjedd siden sist, f.eks. en kalv eller

noen lam som er nyankommet, avlinger som er moden for innhøsting, nye medarbeider, osv. Hva som trenges akkurat i dag er hovedtema, å begeistre elevene for arbeidsoppgavene som man trenger deres hjelp til.

Å samle tråder ved slutten av en økt

Like viktig som å helse velkommen, er å avslutte en økt. Alle skal vite når og hvor de samles. Iblant kan det være viktig å gå til de stedene hvor det er blitt jobbet for at alle skal se og beundre det arbeidet som er gjort. Andre ganger er det nok å høre fra noen av elevene om hvordan økten har gått og hva de har lært i dag. Det viktigste er at alle blir sett og deres bidrag blir satt pris på. For en klasse er det også viktig å bli anerkjent som en gruppe som kan utføre verdifull oppgaver sammen. Stoltheten over innsatsen tar alle del i, uansett hva den enkelte har kunnet bidratt med. Også de som har laget bålet klassen samles rundt, eller de som har laget mat til pausen må bli sett og satt pris på. Det er gården som takker med en eller flere medarbeidere.

Tilbakemeldinger fra lærerne og elevene

For å utvikle samarbeide mellom gård og skole videre, er det viktig å vurdere hver økt som har blitt gjennomført. I planlegging har man tenkt på hvordan dette skal skje. Med eldre elever er det mulig å få både skriftlige og muntlige tilbakemeldinger i tiden etter de har vært på gården. Hvis lærerne har arbeidet med stiler eller reportasjer, er det viktig at dette også deles med gården og med foreldrene. For mindre elever, er tilbakemeldingene gjennom foreldrene også en stor fordel. Foreldrene får høre mange ting som kanskje ikke kommer så klart frem i klasserommet.

Del 3 Eksempler på konkrete opplegg og prosjekter på gårder

Alle gårdsbruk er unike og tilbyr en rikdom av læringsmuligheter. Samarbeidet mellom skolen og gården skal resultere i aktuelle oppgaver og temaer til hver økt som elevene har på gården. Noen ganger kan det være omfangsrik forberedelser på skolen, slik som skjer når en klasse skal ha et lengre opphold på en gård eller gjennomføre et prosjekt på gården. Andre ganger vil læreren formidle noe om økten elevene går til. Uansett er det viktig at elevene er kjent med hva slags oppgaver de vil møte på gården.

Noen bønder har laget årskalender for å vise hvilke oppgaver og aktiviteter foregår i de forskjellige årstider. Nedenfor finnes to eksempler på årskalender, en for aktiviteter på Straumøygard i Sveio og en for sauene på samme gård.

Årskalender for aktiviteter knyttet til gården

Årskalender for stell av sau

Kapitel 1 Straumøy gard – Et erfaringsgård for klasser, enkelte elever, barnevern og botiltak

Leif og Anne Grutle driver Straumøy gard, et småbruk på Vestlandet. Frå gammalt av gardsdrift med fiske som hovud/attåtnæring. Leif er bonden. Har vore bonde i mange år, men alltid hatt noko arbeid ved sida av. Han har hovudansvaret for dyr og dagleg drift av garden. Anne er pedagogen. Hun har jobba som lærar i grunnskulen sidan 1979. Hun har hovudansvaret for kontakt med skulane, planlegging, organisering, tilrettelegging av elevtiltaket og tilbakemelding til skulane. Garden er godkjent som InnpåTunet gard.

Skule: Anne og Leif driv eit smågruppetiltak to dagar i veka med elevar frå 3 kommunar. I tillegg er det enkeltelevar to andre dagar i veka. Garden blir brukt som arena for allmennelevar med varierende omfang frå år til år.

Arbeidstiltak: Leif har to vaksne menn og ein elev i arbeid som treng eit verna arbeidstiltak kvar måndag.

Barnevern: Garden blir brukt som møtestad for biologiske foreldre og born som bur i fosterheim. Ein institusjon i kommunen brukar garden som arena for ein brukar kvar onsdag.

Butiltak/ avlasting: Anne og Leif er både eigarar av husa og garden, og er tilsett i butiltaket.

Opplegg på barneskolen

- [Såpe](#)
- [Tyri](#)
- [Vidjespenning](#)
- [Pytagoras](#)
- [Ringblomst salve](#)

Om dyr på gården

- [Fakta om hesten](#)
- [Fakta om storfe](#)
- [Sauen](#)
- [Temaside geita](#)
- [Temaside gris](#)

Om vekster på gården

- [Fakta om lønn](#)
- [Gran og furu](#)
- [Gønnsaker](#)
- [Potet og jord](#)
- [Rhododendron forgiftning](#)

Kapitel 2 - Aurland

Hvordan kan en skole bli til et sted som fremmer en bærekraftig samfunnsutvikling? Skolen i Aurland på Vestlandet har arbeidet med å integrere lokale tradisjoner for landbruk og varsom utnytting av naturressursene i mange år. Samarbeidet mellom Aurland Barn- og ungdomsskule (ABU) og Sogn Jord- og hagebruksskule (SJH) som ligger rett overveien har vært en inspirasjon for mange skoler og lokal samfunn i Norge og utlandet. Flere av de sentrale aktørene har skrevet en bok som gir innblikk i hvordan naturbruk er en integrert del av læring på skolen og oppvekst i Aurland. «Kunnskap for en felles framtid: Lokal forankring av læreplan» (Fagbokforlaget, 2015) kan bli en inspirasjon for mange!

Her legger vi inn en artikkel som ble skrevet om naturfagundervisning i Aurland knyttet til opplevelser i landbruk/naturbruk.

Artikkel [«To fisker og fem brød»](#)

Kapitel 3 - Hegli gård og ungdomsskolen

På Hegli gård i Nannestad Kommune, har Sidsel Sandberg drevet et prosjekt i samarbeid med ungdomsskolen i 19 år. Som lærer ved skolen, så hun hvilken utbytte av læring elevene kunne få hvis de flyttet læringsarenaen fra klasserommet til hennes egen gård, 10 minutters gang fra skolen. Gradvis bygget hun og skolen opp tilbudet slik at alle klasser men opptil 6-7 paralleller med ca. 30 elever i hver klasse fikk en til to uker på gården hvert år i ungdomsskolen. I den teksten nedfor, gjør Sidsel rede for tanken bak opplegget på gården, organisering av grupper og dagene og noe om de praktiske oppgavene. I tillegg finnes typiske dagsplaner for hver av klasseøktene og en forklaring på hva elevene lærte i hver av ukene de var på gården.

Tekst: Nannestad ungdomsskolen og Hegli gård som pedagogisk ressurs